

Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması

Fatih AYDOĞDU*

Raziye PEKŞEN AKÇA†

Öz

Bu çalışma Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya Erzincan Binali Yıldırım ve Kayseri Üniversitesi ön lisans Çocuk Gelişimi Programı'nda öğrenim gören 200 öğrenci ile onların 18 yaş ve üstündeki 425 aile üyesi olmak üzere toplam 625 katılımcı dâhil edilmiştir. Ölçeğin geçerliği yapı geçerliği ve ölçüt dayanaklı geçerlik ile sınanmıştır. Yapı geçerliği kapsamında doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda üç madde çıkarılmış, geriye kalan 31 madde orijinalinde olduğu gibi tutum ve duygu olmak üzere iki alt boyutta toplanmıştır. Ölçüt dayanaklı geçerlik kapsamında ise Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği uygulanmış, iki ölçek arasında güçlü, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları kapsamında, alt boyutlar arası güçlü ve pozitif yönde ilişki tespit edilmiş, Cronbach Alpha değeri tutum alt boyutu için .91, duygu alt boyutu için .83 olarak bulunmuştur. Bu bulgular ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğinin sağlandığını göstermektedir. Sonuç olarak uyarlanan ölçeğin, mülteci çocuklara yönelik tutumlar ile ilgili araştırmalarda kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Mülteci Çocuk, Yerel Halk, Tutum, Ölçek Uyarlama

Adaptation of the Attitude Scale Toward Refugee Children into Turkish

Abstract

This study was carried out in order to adapt the Attitude Scale for Refugee Children to Turkish. A total of 625 participants, including 200 students from Erzincan Binali Yıldırım and Kayseri University Associate Degree Child Development Program, and 425 family members aged 18 and over, were included in the study. The validity of the scale was tested with the construct validity and criterion validity. Confirmatory factor analysis was performed within the scope of construct validity. As a result of the analysis, three items were removed, and the remaining 31 items were collected in two sub-dimensions as attitude and emotion as in the original. Within the scope of criterion-based validity, the Attitude Scale of Local People towards Syrians was applied, and a strong, positive and significant relationship was found between the two scales. Within the scope of the reliability studies of the scale, a strong and positive relationship was found between the sub-dimensions, the Cronbach Alpha value was found as .91 for the attitude sub-dimension and .83 for the emotion sub-dimension. These findings show that the validity and reliability of the scale was ensured. As a result, it can be said that the adapted scale is a valid and reliable measurement tool that can be used in studies about attitudes towards refugee children.

Keywords: Refugee Child, Locals, Attitude, Scale Adaptation

Geliş/Received: 27.02.2021

Kabul/Accepted: 23.06.2021

* Bu çalışma için Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsani Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (30/03/2020-03/14) izin alınmıştır.

* Sorumlu Yazar, Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, faydogdu1985@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5123-0824

† Öğr. Gör. Dr. - Kayseri Üniversitesi, Develi Hüseyin Şahin Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, peksenakca@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1989-8212

(Makale türü: Araştırma makalesi)

Giriş

Ne gönüllü göçün ne de zorunlu göçün yeni bir fenomen olmadığı, bununla birlikte son birkaç yılda zorunlu göçün artan bir ilgi konusu haline geldiği söylenebilir (Dako-Gyeke ve Adu, 2017). Dünya çapında zorla yerinden edilen bireylerin nüfusu son on yılda önemli ölçüde artmış, 2009'da 43.300.000 kişi iken 2018'de 70.800.000'e yükselmiştir. Mülteciler ve sığınmacılar bu nüfusun %41'ini oluşturmaktadır (United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), 2019). Bu grup içinde önemli bir yer edinen mülteciler din, ırk, milliyet, siyasi görüş veya belirli bir sosyal gruba üyelik nedeniyle zulüm görme korkusu nedeniyle menşee ülkelerinden kaçan bireyler tanımlanabilir.

Yeni bir ülkeye göç etme ve yeniden yerleştirme süreci mülteciler için zor olabilir. Mülteciler için zorlu göç yolculukları, onları psikolojik ve ekonomik sorunlar açısından yüksek risklerle karşı karşıya bırakır (O'Donnell, Stuart ve O'Donnell, 2020). Bu zorluklar göç sonrasında da devam edebilir; yeni bir ülkeye yerleştirildikten sonra bile refah ve sosyal işlevsellikte uzun vadeli eşitsizliklere yol açabilir (Hynie, 2018). Bununla birlikte mültecilerin göç sonrası yaşadıkları sosyal dışlanma ve ayrımcılık deneyimleri (Onsando ve Billett, 2017), geride bırakılan ailelerle ilgili endişeler (Chandler vd., 2020), kültürel farklılıklar (Ellis vd., 2019), barınma sorunları (Rose ve Charette, 2017) ve dil sorunları (Ćatibušić, Gallagher ve Karazi, 2019) kültürleşme süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum ise stres ve depresyon gibi ruh sağlığı sorunlarına neden olabilir (Morris vd., 2009).

Genel mülteci sayısının yaklaşık yarısını oluşturan mülteci çocuklar (UNHCR, 2019), göç sürecinden en çok etkilenen gruptur (Aydoğdu, 2019). Çocukluk ve ergenlik dönemi fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal alanlarda büyük değişikliklerin olduğu önemli yaşam aşamalarını içerir. Bu dönemlerde travmatik yaşantılara neden olabilen yeni bir ülkeye taşınma süreci, çocukların aile ilişkilerini, sosyal ve eğitimsel performanslarını çeşitli şekillerde etkileyebilir (Gomez, 2015). Bu dönemde çocukların beslenme, eğitim ve sağlık hizmetlerine sınırlı erişimi, düşük sosyoekonomik statü, şiddet, savaş, istismar ve sömürü gibi durumlara uzun süreli maruz kalmaları gelişimleri üzerinde olumsuz etkiler bırakabilir (Vaghri, Tessier ve Whalen, 2019).

Mülteci çocuklar göçle ilişkili birçok faktörden dolayı çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Menşee ülkelerinden kaçmaya iten nedenlerden dolayı travma, şiddet ve sıkıntı yaşadıkları gibi (Cleary vd., 2019), göç sonrasında yoksulluk ve kültürel uyum (Ellis vd., 2010), dil sorunları (Watters, 2007), zihinsel sağlık bozuklukları (Eruiyar, Maltby ve Vostanis, 2018; Ventevogel ve de Jong, 2020), bilişsel bozukluklar (Chen vd., 2019), uyum sorunları (Aydoğdu, 2019) ve eğitim sorunları (Eid ve Rokis, 2019) yaşamaktadır. Bu sorunlar göç öncesi olumsuz yaşantılardan kaynaklı olarak ortaya çıkabildiği gibi (Thomas, 2016) göç sonrası birçok faktörden de etkilenmektedir. Ebeveynlerin çocukların eğitim tarzları ve beklentileri hakkındaki bilgisizlikleri, öğretmenlerin önyargıları ve beklentilerinin düşük olması, çocukların zorbalık ve ırk ayrımcılığına maruz kalmaları (Graham, Minhas ve Paxton, 2016),

mülteci çocuklara özgü eğitim anlayışının olmayışı (Şeker ve Sirkeci, 2015), mülteci çocukların akranları tarafından dışlanması (Hart, 2009), sağlık hizmetlerine erişimde güçlük yaşamaları (Parajuli ve Horey, 2019), barınma şartlarının elverişsizliği (Mahamid ve Veronese, 2020), aile üyelerinin kaybı ya da aile parçalanması (Berger Cardoso vd., 2019) gibi durumlar bu faktörlere örnek olarak verilebilir. Mülteci çocukların uyumunu, entegrasyonunu ve eğitimsel ihtiyaçlarının karşılanmasını güçleştiren bir diğer sorun ise toplumun mülteci çocuklara yönelik tutumları ve algılarıdır. Mülteci çocuklara yönelik önyargı ve ayrımcılık, içselleştirme (depresyon, utangaçlık ve sosyal izolasyon) ve dışsallaştırma (saldırganlık, öfke ve madde kullanımı) sorunlarına neden olabilir (Sirin vd., 2015). Alanyazın incelendiğinde Türkiye’de gençlerin Suriyeli mültecilere yönelik tutumlarını (Keleş vd., 2016), öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarını (Kanbur, 2017; Sağlam ve Kanbur, 2017; Terzi, Göçen ve Altun, 2019), altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarını (Kılcan, Çepni ve Kılınç, 2017), lise öğrencilerinin Suriyelilere bakış açılarını (Köksal, Köksal ve Köksal, 2017), üniversite öğrencilerinin Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlarını (Kabaklı Çimen ve Ersoy Quadir, 2017), ev sahibi toplumun Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlarını (Ersoy Quadir ve Kabaklı Çimen, 2018; Özüdoğru vd., 2018; Sarı ve Yalçınkaya Alkar, 2018), öğretmenlerin yabancılara yönelik tutumlarını (Yağan, 2020) değerlendiren ölçme araçları bulunmaktadır.

Ev sahibi topluluklarda mültecilere ve göçmenlere yönelik halkın tutumunu anlamak, mülteci ve göç konularında çalışanlar için giderek daha önemli bir görev haline gelmiştir (Dempster ve Hargrave, 2017). Bu ihtiyaç son yıllarda mültecilere yönelik tutumları ölçen araçların geliştirilmesiyle karşılanmıştır. Ancak çocuklar özelinde Türk vatandaşların mülteci çocuklara yönelik tutumlarını ölçmeye yönelik bir ölçeğin geliştirilmediği ya da uyarlanmadığı görülmektedir. Mülteci çocuklara yönelik tutumları belirleyen ölçme araçları bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü mülteci çocukların yerleştikleri topluma entegre olmaları, onların beklenti ve ihtiyaçlarına uygun hizmetler sunulması için her şeyden önce yerel halkın tutumlarını belirlemek esastır (Angelidou, Aguaded-Ramírez ve Rodríguez-Sabiote, 2019). Ev sahibi ülkedeki genel nüfusun mülteci çocuklara yönelik tutumları; gruplar özelinde çocukların, öğretmenlerin, sağlık çalışanlarının, sosyal çalışmacıların mülteci çocuklara yönelik tutumlarını etkileyebilir. Bununla birlikte mülteci çocukların göç ettikleri toplumda entegrasyonunu sağlayan gruplar da toplumdaki insanların mülteci çocuklara yönelik genel algıları üzerinde etkili olabilir. Örneğin, öğretmenlerin mülteci çocuklara yönelik algıları, toplumun çokkültürlü eğitime yönelik bakış açılarını olumlu yönde etkileyebilir (Akman, 2020). Bu ise öğretmenlerin mülteci olmayan çocukların ailelerinin, mülteci çocuklara yönelik algılarının olumlu yönde geliştirilmesinde etkili olabilir. Diğer yandan çocuklar model olarak ebeveynlerinin ve öğretmenlerinin tutumlarını benimseme eğiliminde olduklarından, yetişkinlerin mülteci çocuklara yönelik tutumlarından etkilenebilirler (Dijkshoorn, 2016). Ancak mülteci çocuklara yönelik tutumları belirleyen bir ölçme aracının olmaması bu karşılıklı etkiyi açıkça ortaya koyamamaktadır. Uyarlanan ölçeği geliştiren yazarlar da yerel halkın mülteci çocuklara yönelik tutumlarını ölçen araçların

kısıtlılığında bahsetmektedir (Angelidou, Aguaded-Ramírez ve Rodríguez-Sabiote, 2019). Bu nedenlerden dolayı toplumun mülteci çocuklara yönelik tutumlarının, algılarının ve duygularının belirlenmesi, toplumun mülteci çocuklara yönelik bakış açılarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi, karşılaştırmalı ve ilişkisel çalışmalarla çocukların da mülteci çocuklara yönelik bakış açılarını etkileyip etkilemediğinin ortaya konması açısından önemli görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmada Angelidou, Aguaded-Ramírez ve Rodríguez-Sabiote (2019) tarafından geliştirilen Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği (MÇYTÖ)'nin Türkçe'ye uyarlanması amaçlanmıştır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubuna, 2019-2020 eğitim öğretim yılında Erzincan Binali Yıldırım ve Kayseri Üniversitesi ön lisans Çocuk Gelişimi Programı'nda öğrenim gören öğrenciler (200) ve onların 18 yaş ve üstündeki aile üyelerinden (425) oluşan toplam 625 katılımcı dâhil edilmiştir. Katılımcıların %62,4'ünün kadın olduğu, %40'ının 18-24, %25,3'ünün 25-35, %21,1'inin 36-45, %8'inin 46-55 ve %5,6'sının 56 ve üstünde yaşa sahip olduğu, %72'sinin lise ve üzerinde öğrenim düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca %38,6'sının tanıdığı/çevresinde mülteci olduğu ve sadece %7,5'inin mülteci yakın arkadaşı olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu, Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği ve Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Türk kültüründe 18 yaş ve üstündeki ev sahibi insanların mülteci çocuklara yönelik tutumlarını ölçebilecek nitelikte başka bir ölçek olmadığından ölçüt dayanlı geçerliği test etmek amacıyla yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumlarını belirleyen ölçek kullanılmıştır. Türkiye'de Suriyeliler mülteci grup içerisinde yer aldığından Suriyelilere yönelik genel tutumun mülteci çocuklara yönelik tutumla ilişkili olacağı söylenebilir.

1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formunda, araştırmaya dâhil edilen bireylerin cinsiyeti, yaşı, öğrenim düzeyi, çevresinde mülteci tanıdığı ve yakın mülteci arkadaşı olup olmadığı hakkında bilgileri elde etmek amacıyla maddeler yer almaktadır.

2. Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği

Angelidou, Aguaded-Ramírez, ve Rodríguez-Sabiote, (2019) Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği, ev sahibi ülke vatandaşlarının mülteci çocuklara yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilme çalışmalarına 535 katılımcı (18-24 arası; %26,6, 25-35 arası; %53,9, 36-55 arası;16,2, 56 ve üstü; %3,3) dâhil edilmiştir. Ölçek, tutum (24 madde) ve duygu (10 madde) olmak üzere iki alt boyut ve 34 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin kapsam geçerliğini test etmek amacıyla uzman (n=6) görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlar maddeleri içerik, ifade, anlatım ve ilgili olma durumları açısından değerlendirmiş, bu değerlendirme ölçütlerinin korelasyon katsayıları sırasıyla .57, .55, .67 ve .68 olarak bulunmuştur. Sonuçlar dört ölçüt için orta düzey uyum değerlerinin elde edildiğini,

böylece ölçeğin uygun ve homojen olduğunu göstermiştir. Ayrıca maddelerin düzeltilmiş madde-toplam korelasyon değerleri incelenmiş, beş madde dışındaki tüm maddelerin düzeltilmiş madde-toplam korelasyon değerlerinin .35'ten yüksek olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin güvenirlik analizleri kapsamında Cronbach Alpha değeri incelenmiş, tutum alt boyutu için .92, duygu alt boyutu için .68 olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu kanıtlanmıştır (Angelidou, Aguaded-Ramírez ve Rodríguez-Sabiote, 2019).

3. Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği

Özüdoğru vd. (2018) tarafından geliştirilen ölçek, yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumunu ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, kabul etme (11 madde), tehdit (10 madde) ve reddetme (5 madde) olmak üzere üç alt boyut ve 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin “tehdit” ve “reddetme” alt boyutlarını oluşturan maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçekte maddelere katılma dereceleri tamamen katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve tamamen katılmıyorum şeklinde beş kategorili olarak belirlenmiştir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 26, en yüksek puan ise 130'dur. Yüksek puan Suriyelilere yönelik güçlü bir tutuma sahip olduğunu gösterir. Ölçeğe ait Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değeri. 97 ölçeğin faktörlerinin açıkladığı toplam varyans oranı 66,335 olarak bulunmuştur. Cronbach Alpha katsayısı ölçeğin toplamı için .97; kabul etme faktörü için .95; tehdit faktörü için .94; reddetme faktörü için .85 olarak bulunmuştur. Sonuçlar ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir (Özüdoğru vd., 2018).

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması amacıyla öncelikle Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsani Araştırmalar Etik Kurulu'ndan etik onay izni alınmıştır (Tarih: 30/03/2020, Protokol No:03/14). Sonrasında ölçek formları Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi ve Kayseri Üniversitesi'nde öğrenim gören ön lisans çocuk gelişimi öğrencileri ve onların 18 yaş ve üstündeki yaşından aile üyelerine uygulanmıştır. Üniversite öğrencilerinin dışında kalan grubun araştırmaya katılması için katılımcı öğrencilerden destek alınmıştır. Araştırmada ölçek formlarının uygulanması amacıyla google form aracılığıyla araştırmaya katılma linki oluşturulmuştur. Katılımcılar linke tıkladığında açılan sayfada çalışmanın amacıyla ve uygulanmasıyla ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu bilgileri okuduktan sonra araştırmaya katılmaları için onam verdiklerine dair onay kutusuna tıklayarak onamlarını beyan etmeleri istenmiştir. Bu bilgilerin altında ise “Kişisel Bilgi Formu” ve ölçek soruları yer almaktadır. Katılımcılardan tüm sorulara cevap verdikten sonra “gönder” tuşuna basmaları gerektiği belirtilmiştir.

İşlem

MÇYTÖ' nin Türk kültürüne uyarlama çalışması kapsamında öncelikle ölçeğin özgün formunu geliştiren sorumlu yazar Georgia Angelidou ile iletişime geçilmiş ve gerekli izinler alınmıştır. Ölçeğin İngilizce formunun Türkçeye çevrilmesi sürecinde İngilizce diline hakim dört akademisyene ölçeğin maddelerini birbirinden bağımsız bir şekilde çevirisi yaptırılmıştır. Ölçeğin çevrilen ilk taslak hali, iki dil uzmanına gönderilmiş, maddelerin orijinal halini karşılayıp karşılamadığı konusunda görüşleri alınmıştır. Sonrasında Türkçe alanında bir uzmana gönderilmiş, uzmanın maddeleri dil yapısı ve ifade

açısından değerlendirmesi istenmiştir. Daha sonra Türkçe formu iki çeviri uzmanına gönderilmiş ve İngilizce'ye çevirmeleri istenmiştir (Deniz, 2007). Ölçeğin çeviri metinleri karşılaştırılmış, ölçeğin orijinalinde yer alan maddeleri en doğru şekilde ifade ettiği düşünülen çeviriler dikkate alınmıştır. Uyarlama sonrası ölçekle ilgili başka düzeltmeler olup olmadığını gözden geçirmek amacıyla deneme grubuna uygulanmasının önemli olduğu belirtilmektedir (Karakoç ve Dönmez, 2014). Bu doğrultuda ölçek 50 kişilik bir gruba uygulanmış, maddelerle ilgili düzeltmeler yapılmıştır. Ölçeğin tutum alt boyutunda yer alan maddelere kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, yansız, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıt verilirken; duygu alt boyutunda yer alan maddelere çok zayıf, zayıf, hiç, güçlü ve çok güçlü ifadeleriyle cevap verilmektedir. Ancak bu derecelendirme ifadeleri Türk kültüründe anlam karmaşasına neden olduğundan, sorumlu yazar ile görüşmeler neticesinde her iki alt boyut için de katılma dereceleri “kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum” şeklinde değiştirilmesinin uygun olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde SPSS ve Lisrel programları kullanılmıştır.

Bulgular

Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeğinin Türk kültürüne uyarlama çalışmaları kapsamında geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır.

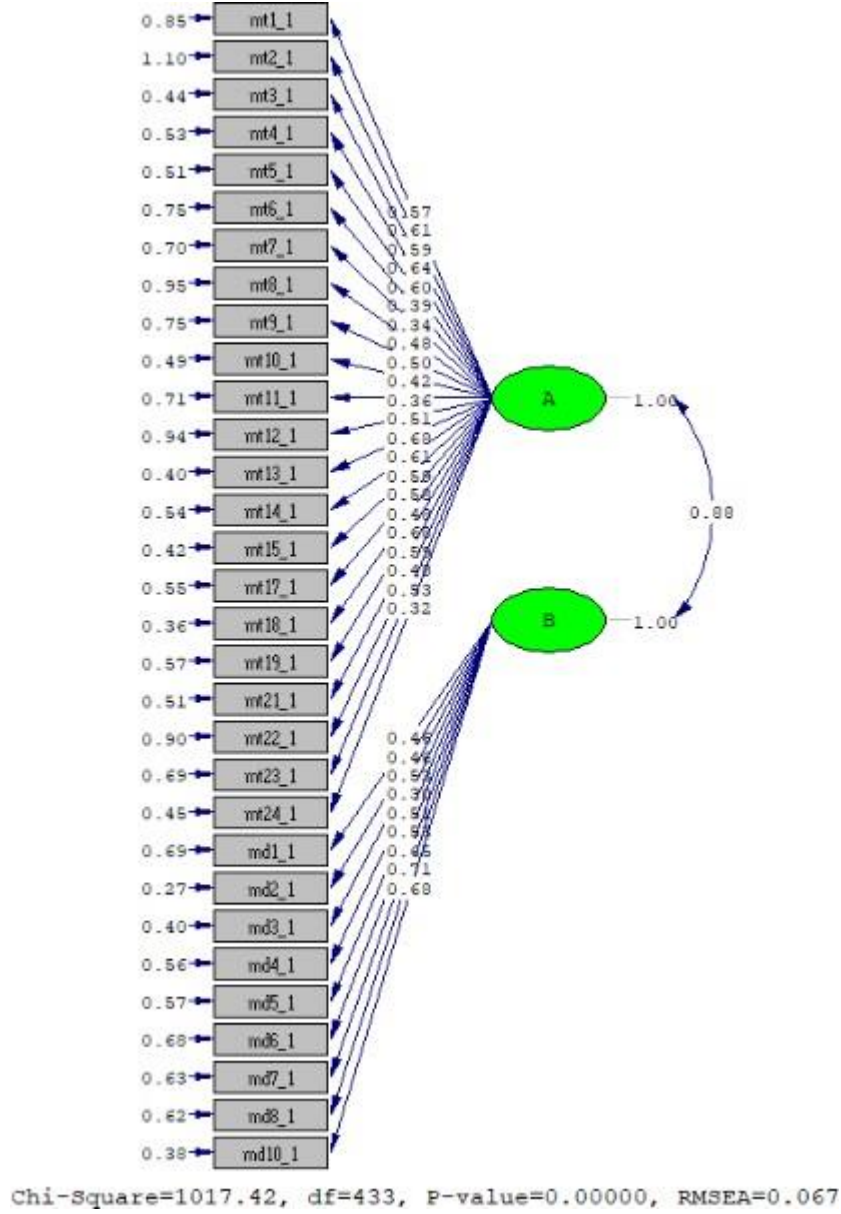
Geçerlik Analizleri

Ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında yapı geçerliği ve ölçüt dayanıklı geçerliği test edilmiştir.

Yapı Geçerliği

Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği'nin Türk kültüründe model uyumunu incelemek amacıyla yapı geçerliği kapsamında Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. DFA, ölçek geliştirme ve uyarlama sürecinde daha önce açılımlayıcı faktör analizi ile belirlenmiş olan bir modelin ya da yapının test edilmesi veya doğrulanıp doğrulanmadığının incelenmesi amacıyla kullanılan bir analiz tekniğidir (Seçer, 2015). Bu doğrultuda Angelidou, Aguaded-Ramírez ve Rodríguez-Sabiote (2019) tarafından geliştirilen Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği'nin orijinal formunda yer alan 34 madde ve iki alt boyutlu yapının Türk kültüründe model uyumu geniş bir örneklem üzerinde test edilmiştir. DFA öncesinde uç değer ve normallik analizleri yapılmış ve olası aykırı veriler veri setinden çıkartılmıştır. Analiz sürecinde her bir maddenin en az .30 düzeyinde bir faktör yük değerine sahip olması gerektiği kriteri (Tabachnick ve Fidel, 2001) göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda DFA için gerekli kriterler sağlanana kadar farklı modeller ile analiz tekrarlanmıştır. Bu anlamda 34 madde ve iki alt boyutlu olarak test edilen ilk modelin uyum indekslerinin kısmen yeterli olduğu belirlenmesine karşın ($X^2=1852,46$, $SD=348$, $X^2/Sd=5,32$, $RMSEA: .077$, $RMR: .84$, $SRMR: .78$, $CFI: .91$, $GFI: .92$, $NFI: .93$) üç maddenin faktör yük değerlerinin düşük olduğu belirlenmiştir (Birinci alt boyut; $M16= .12$, $M20= .17$, ikinci alt boyut; $M9= .15$). Bu nedenle ilgili alan uzmanı ve ölçme değerlendirme uzmanlarının görüşleri doğrultusunda söz konusu üç madde ölçek formundan çıkartılarak modelin yeniden test edilmesi kararlaştırılmıştır. Dolayısıyla söz konusu üç maddenin veri setinden çıkartılması

ile oluşan 31 madde ve iki alt boyutlu yapıya ilişkin olarak test edilen modelin madde faktör yük değerlerinin ve uyum indekslerinin bir önceki modele göre daha iyi uyum değerlerine sahip olduğu ve madde faktör yük değerlerinin de tüm maddeler için kriter olarak alınan .30 değerinin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. 31 madde ve iki faktörlü yapıya ilişkin DFA sonucu Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Standardize Edilmiş DFA Sonuçları

Şekil incelendiğinde Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği'nin model uyum indeks değerlerinin ($X^2=1017,42$, $SD=433$, $X^2/SD=2,34$, $RMSEA: .067$, $RMR: .61$, $SRMR: .62$, $CFI: .97$, $GFI:$

.97, NFI: .96) olduğu ve ölçeğin iki faktörlü (A=birinci alt boyut, B=ikinci alt boyut) yapısının yeterli uyum düzeyine sahip olduğu anlaşılmaktadır (Büyüköztürk, 2012; Tabachnick ve Fidell, 2001). Buna ek olarak Şekil 1'de verilen değerler incelendiğinde ölçekte yer alan maddelerin madde faktör yük değerlerinin .30 ile .71 arasında değiştiği ve bu değerlerin ölçeğin model uyumuna işaret ettiği söylenebilir. Bu sonuçlara göre Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği'nin DFA analizi sonuçları doğrultusunda yeterli düzeyde yapı geçerliğine sahip söylenebilir.

Ölçüt Dayanlı Geçerlik

Ölçeğin (MÇYTÖ) ölçüt geçerliğini test etmek amacıyla “Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği” ile arasındaki korelasyon katsayısı incelenmiş ve sonuçlar Tablo 1’de rapor edilmiştir.

Tablo 1: MÇYTÖ ile Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi

		Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği			
		Kabul etme	Tehdit	Reddetme	
Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği	Tutum	r	,62**	,63**	,61**
		p	,000	,000	,000
		N	625	625	625
	Duygu	r	,63**	,59**	,60**
		p	,000	,000	,000
		N	625	625	625

Tablo 1 incelendiğinde Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği'nin alt boyutları ile Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği'nin alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Sonuç olarak uyarlanan ölçeğin Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ile pozitif yönde ve güçlü bir ilişki ortaya koyduğu (Schober, Boer ve Schwarte, 2018) ve ölçüt dayanlı geçerliğin sağlandığı söylenebilir.

Güvenirlilik Analizleri

Ölçeğin güvenirlilik çalışmaları kapsamında madde ve faktörlerin güvenirliliği için alt boyutları arası korelasyon ve Cronbach Alpha katsayıları incelenmiş, elde edilen sonuçlar rapor edilmiştir.

Korelasyon Katsayıları

Ölçeğin güvenirliliğini test etmek için korelasyon katsayılarına ilişkin yapılan analiz sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Alt boyutların korelasyon katsayıları

Alt boyutlar	Tutum	Duygu
Tutum	1.00	.74**
Duygu	.74**	1.00

Tablo 2’ de görüldüğü ölçeğin tutum ile duygu alt boyutları arasında güçlü ve pozitif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Cronbach Alpha Katsayıları

Ölçeğin güvenilirliği kapsamında Cronbach Alpha katsayılarına ilişkin yapılan analiz sonuçları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: Ölçeğin Cronbach Alpha Katsayıları

Boyutlar	Cronbach Alpha
Tutum	.91
Duygu	.83

Tablo 3’te görüldüğü gibi Cronbach Alpha değeri tutum alt boyutu için .91 ve duygu alt boyutu için .83 olarak belirlenmiştir. Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında ölçeklerin güvenilir kabul edilebilmesi için genel olarak .70 ve üzerinde bir güvenilirlik değerine sahip olması beklenir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 1993). Elde edilen bulgular doğrultusunda Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği’ nin iç tutarlık güvenilirliğine sahip olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Mülteci çocuklar göç sürecinin yarattığı etkilerin bir sonucu olarak birçok sorun yaşamaktadır. Mülteci çocukların bu sorunların üstesinden gelmelerinde mülteci çocuklara yönelik algıların önemli bir faktör olduğu söylenebilir (Hebebrand vd., 2016). Öyle ki mültecilere yönelik algılar olumlu olduğunda gruplar arası temasın artacağı, böylece ev sahibi toplulukla etkileşimlerinin artacağı ve daha iyi refah gösterecekleri belirtilmektedir (Tip vd., 2019). Ev sahibi ülkedeki insanların mülteci çocuklara yönelik tutumları birçok faktörden etkilenmektedir (Cowling, Anderson ve Ferguson, 2019; Plener vd., 2017; Nakeyar, Esses ve Reid, 2018). Bu açıdan değerlendirildiğinde ev sahibi toplumun mülteci çocuklara yönelik tutumlarını değerlendiren bir ölçeğin uyarlama çalışmasının yapılması, mülteci çocuklara yönelik tutumları etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi açısından önemli görülmektedir.

Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği’ nin Türk kültürüne uyarlama çalışmaları sonucunda yapı ve ölçüt geçerliğinin sağlandığı görülmüştür. Ölçeğin yapı geçerliği sonucu üç maddenin ölçek geneli ile yeterli uyuma sahip olmadığı ve faktör yük değerlerinin düşük olduğu gerekçesiyle ölçekten çıkartılmıştır. Diğer maddelerin ise madde faktör yük değerlerinin .30 ile .71 arasında değiştiği, orijinalinde olduğu iki faktörlü yapı içinde yer aldığı ve iki faktörlü yapının ölçeğin iki faktörlü yapısının yeterli uyum düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Ölçüt dayanaklı geçerlik kapsamında uyarlanan ölçek ile “Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği” arasındaki korelasyon düzeyleri incelenmiş, güçlü ve pozitif yönde ilişki ortaya koyduğu tespit edilmiştir (Schober, Boer ve Schwarte, 2018). Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği’ nin güvenilirlik çalışması kapsamında alt boyutlar arası korelasyon ve

Cronbach Alpha katsayı değerleri incelenmiştir. Alt boyutlar arasında korelasyon değerlerinin güçlü ve pozitif yönde ilişki gösterdiği tespit edilmiştir. Cronbach Alpha değerleri incelendiğinde ise tutum alt boyutu için .91 ve duygu alt boyutu için .83 değerlerinin elde edildiği görülmüştür. Bu sonuçlar doğrultusunda iç tutarlık değerlerinin yüksek düzeyde olduğu ve ölçeğin güvenilirliğinin sağlandığı söylenebilir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 1993).

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda Türk kültürüne uyarlanan Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği ile ilgili şu bilgiler verilebilir:

- Ölçekte yer alan maddelere kesinlikle katılmıyorum (1 puan), katılmıyorum (2 puan), kararsızım (3 puan), katılıyorum (4 puan) ve kesinlikle katılıyorum (5 puan) şeklinde cevap verilebilmektedir.
- Ölçek tutum (22 madde) ve duygu (9 madde) olmak üzere iki alt boyut ve 31 maddeden oluşmaktadır.
- Tutum alt boyutu, yerel halkın mülteci çocuklara yönelik tutumlarını ölçmektedir. Bu alt boyut 22 maddeden oluşmaktadır. Tutum alt boyutta yer alan 9 madde ters puanlanmaktadır. Bu alt boyuttan alınabilecek en düşük puan 22, en yüksek puan, 110'dur. Yüksek puan yerel halkın çocuklara yönelik tutumlarının iyi düzeyde olduğunu göstermektedir.
- Duygu alt boyutu, yerel halkın mülteci çocuklara yönelik duygu düzeylerini ölçmektedir. Bu alt boyutta 9 madde yer almaktadır. Duygu alt boyutunda 4 madde ters puanlanmaktadır. Bu alt boyuttan alınabilecek en düşük puan 9, en yüksek puan 45'tir. Yüksek puan yerel halkın çocuklara yönelik duygularının iyi düzeyde olduğunu göstermektedir.

Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği'nin Türkiye'de 18 yaş ve üstündeki ev sahibi ülke vatandaşlarının mülteci çocuklara yönelik tutumlarını ölçmeye yönelik ilk ölçek olması, yapı-ölçüt dayanlı geçerliklerinin sağlanmış olması, güvenilirlik değerlerinin yüksek düzeyde karşılanmış olması, farklı illerde yaşayan (Erzincan-Kayseri) katılımcılar üzerinde geçerlik-güvenirlik çalışmalarının yapılması gibi özelliklerin ölçeğe değer kattığı düşünülmektedir.

Bu araştırmada Mülteci Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği' nin uyarlama çalışması karma bir örneklem üzerinde geliştirilmiş olup çocuğu mülteci çocuklarla öğrenim gören yetişkinler üzerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılabilir. Ayrıca ölçek ev sahibi ülkeden yaşayan yetişkinlerin mülteci çocuklara yönelik tutumlarını konu alan çalışmalarda kullanılabilir.

Yazar Katkıları: Bu çalışmanın tüm bölümlerinde yazarlar ortak katkı sunmuştur.

Çıkar Beyanı: Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Akman, Y. (2020). Öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutumları ile çokkültürlü eğitim algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 49, 247-262. [10.9779/pauefd.442061](https://doi.org/10.9779/pauefd.442061)
- Angelidou, G., Aguaded-Ramírez, E. M., & Rodríguez-Sabiote, C. (2019). Design and validation of a scale measuring attitudes toward refugee children. Sustainability, 11(10), 2797. [10.3390/su11102797](https://doi.org/10.3390/su11102797)
- Aydoğdu, F. (2019). Göçmen aile çocuklarının uyum düzeylerine sosyal uyum eğitim programının etkisinin incelenmesi (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Berger Cardoso, J., Brabeck, K., Stinchcomb, D., Heidbrink, L., Price, O. A., Gil-García, Ó. F., ... & Zayas, L. H. (2019). Integration of unaccompanied migrant youth in the United States: a call for research. Journal of Ethnic and Migration Studies, 45(2), 273-292. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1404261>
- Büyüköztürk, Ş. (2007). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. Ankara: Pegem Akademik Yayıncılık.
- Ćatibušić, B., Gallagher, F., & Karazi, S. (2019). Syrian voices: an exploration of the language learning needs and integration supports for adult Syrian refugees in Ireland. International Journal of Inclusive Education, 1-18. <https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1673957>
- Chandler, H., Boothby, N., McNatt, Z., Berrigan, M., Zebib, L., Freels, P. E., & Majd, E. (2020). Causes of family separation and barriers to reunification: Syrian refugees in Jordan. Journal of Refugee Studies, 33(2), 371-389. <https://doi.org/10.1093/jrs/feaa033>
- Chen, A., Panter-Brick, C., Hadfield, K., Dajani, R., Hamoudi, A., & Sheridan, M. (2019). Minds under siege: cognitive signatures of poverty and trauma in refugee and non-refugee adolescents. Child Development, 90(6), 1856-1865. <https://doi.org/10.1111/cdev.13320>
- Cleary, M., West, S., Foong, A., McLean, L., & Kornhaber, R. (2019). Mental health of refugee children: a discursive look at causes, considerations and interventions. Issues in Mental Health Nursing, 40(8), 665-671. <https://doi.org/10.1080/01612840.2019.1585494>
- Cowling, M. M., Anderson, J. R., & Ferguson, R. (2019). Prejudice-relevant correlates of attitudes towards refugees: A meta-analysis. Journal of Refugee Studies, 32(3), 502-524. <https://doi.org/10.1093/jrs/fey062>
- Dako-Gyeke, M., & Adu, E. (2017). Challenges and coping strategies of refugees: Exploring residual Liberian refugees' experiences in Ghana. Qualitative Social Work, 16(1), 96-112. <https://doi.org/10.1177/1473325015596218>
- Dempster, H., & Hargrave, K. (2017). Understanding public attitudes towards refugees and migrants. London: Overseas Development Institute & Chatham House.
- Deniz, Z. D. (2007). Psikolojik ölçme aracı uyarlama. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 40(1), 1-16.
- Dijkshoorn, A. (2016). Inclusive Education for Refugees and Asylum Seeking Children: A Systematic Literature Review. Independent thesis Advanced level (degree of Master (One Year)) Student thesis. School of Health and Welfare, Jönköping University.
- Duman, N., & Snoubar, Y. (2017). Role of social work in the integrating refugee and immigrant children into schools. European Journal of Social Science Education and Research, 4(4), 334-344.
- Eid, I. M., & Rokis, R. (2019). The barriers to education among the palestinian refugee children in Malaysia (halangan pendidikan di kalangan kanak-kanak pelarian palestini di Malaysia). Journal of Islam in Asia (E-ISSN 2289-8077), 16(2), 369-399. <https://doi.org/10.31436/jia.v16i2.714>
- Ellis, B. H., Lincoln, A. K., Charney, M. E., Ford-Paz, R., Benson, M., & Strunin, L. (2010). Mental health service utilization of Somali adolescents: religion, community, and school as gateways

- to healing. *Transcultural Psychiatry*, 47(5), 789-811.
<https://doi.org/10.1177/1363461510379933>
- Ellis, B. H., Winer, J. P., Murray, K., & Barrett, C. (2019). Understanding the mental health of refugees: Trauma, stress, and the cultural context. In *The Massachusetts General Hospital textbook on diversity and cultural sensitivity in mental health* (pp. 253-273). Humana, Cham.
- Ersoy Quadir, S., & Çimen, L. K. (2018). Türk vatandaşlarının Suriyeli sığınmacılarla ilgili görüşleri (Konya ili örneği). *Third Sector Social Economic Review*, 53(2), 327-345. 10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.18.05.906
- Eruiyar, S., Maltby, J., & Vostanis, P. (2018). Mental health problems of Syrian refugee children: the role of parental factors. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 27(4), 401-409. doi: <https://doi.org/10.1007/s00787-017-1101-0>
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (1993). *How to design and evaluate research in education* (Vol. 7). New York: McGraw-hill.
- Gomez, L. C. A. (2015). *Migration and its impact on children's lives: A literature review* (Doctoral dissertation).
- Graham, H. R., Minhas, R. S., & Paxton, G. (2016). Learning problems in children of refugee background: A systematic review. *Pediatrics*, 137(6), e20153994. <https://doi.org/10.1542/peds.2015-3994>
- Hart, R. (2009). Child refugees, trauma and education: interactionist considerations on social and emotional needs and development. *Educational Psychology in Practice*, 25(4), 351-368. 10.1080/02667360903315172
- Hebebrand, J., Anagnostopoulos, D., Eliez, S., Linse, H., Pejovic-Milovancevic, M., & Klasen, H. (2016). A first assessment of the needs of young refugees arriving in Europe: what mental health professionals need to know. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 25:1-6.) 25:1-6. 10.1007/s00787-015-0807-0
- Hynie, M. (2018). The social determinants of refugee mental health in the post-migration context: A critical review. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 63(5), 297-303. 10.1177/0706743717746666
- Kabaklı Çimen, L. & Ersoy Quadir, S. (2017). "Üniversite Öğrencilerinin Suriyeli sığınmacılarla ilgili tutumlarının sivil katılımları bağlamında incelenmesi" *Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Özet Kitapçığı*, 3-5 Kasım 2017, Bandırma; 315-316.
- Kanbur, N. İ. (2017). *İlkokulda görev yapan öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının incelenmesi* (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Karakoç, F. Y., & Dönmez, L. (2014). Ölçek geliştirme çalışmalarında temel ilkeler. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 13(40), 39-49. doi: <https://doi.org/10.25282/ted.228738>
- Keleş, S. Ç., Aral, T., Yıldırım, M., Kurtoglu, E. & Sunata, U. (2016). Attitudes of Turkish youth toward Syrian refugees in respect to youths' gender, income, education, and city: A scale development study. In D. Eroğlu, J. H. Cohen & I. Sirkeci, (Eds), *Turkish migration* (pp.173-181). London: TPL.
- Kılcan, B., Çepni, O., & Kılınç, A. Ç. (2017). Mülteci öğrencilere yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Journal of Human Sciences*, 14(2), 1045-1057.
- Köksal, Ç., Köksal, T., & Köksal, M. (2017). Suriyelilere yönelik bakış açısı ölçeği geliştirme çalışması. *Journal of International Social Research*, 10(51), 538-550. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1788>

- Mahamid, F., & Veronese, G. (2020). Psychosocial interventions for third-generation palestinian refugee children: Current challenges and hope for the future. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-18. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00300-5>
- Morris, M. D., Popper, S. T., Rodwell, T. C., Brodine, S. K., & Brouwer, K. C. (2009). Healthcare barriers of refugees post-resettlement. *Journal of Community Health*, 34(6), 529-538. [10.1007/s10900-009-9175-3](https://doi.org/10.1007/s10900-009-9175-3)
- Nakeyar, C., Esses, V., & Reid, G. J. (2018). The psychosocial needs of refugee children and youth and best practices for filling these needs: A systematic review. *Clinical child psychology and psychiatry*, 23(2), 186-208. <https://doi.org/10.1177/1359104517742188>
- O'Donnell, A. W., Stuart, J., & O'Donnell, K. J. (2020). The long-term financial and psychological resettlement outcomes of pre-migration trauma and post-settlement difficulties in resettled refugees. *Social Science & Medicine*, 262, 113246. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.113246>
- Onsando, G., & Billett, S. (2017). Refugee immigrants' experiences of racism and racial discrimination at Australian TAFE institutes: a transformative psychosocial approach. *Journal of Vocational Education & Training*, 69(3), 333-350. <https://doi.org/10.1080/13636820.2017.1289552>
- Özüdoğru, H. Y., Kan, A., Yaman, E., & Uslu, L. (2018). Yerel Halkın Suriyelilere yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40/2), 115-140.
- Parajuli, J., & Horey, D. (2019). Barriers to and facilitators of health services utilisation by refugees in resettlement countries: an overview of systematic reviews. *Australian Health Review*, 44(1), 132-142. <https://doi.org/10.1071/AH18108>
- Plener, P.L., Groschwitz, R.C., Brähler, E. et al. (2017). Unaccompanied refugee minors in Germany: attitudes of the general population towards a vulnerable group. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 26, 733–742. <https://doi.org/10.1007/s00787-017-0943-9>
- Rose, D., & Charette, A. (2017). *Finding housing for the Syrian refugee newcomers in Canadian cities: challenges, initiatives and policy implications. Synthesis report*. INRS Centre-Urbanisation Culture Société.
- Sağlam, H. İ., & Kanbur, N. İ. (2017). Sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 310-323. [10.19126/suje.335877](https://doi.org/10.19126/suje.335877)
- Sarı, A. Ç., & Alkar, Ö. Y. (2018). The attitudes towards Syrians living in Turkey: A scale development. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 10-36.
- Schober, P., Boer, C., & Schwarte, L. A. (2018). Correlation coefficients: appropriate use and interpretation. *Anesthesia & Analgesia*, 126(5), 1763-1768. [10.1213/ANE.0000000000002864](https://doi.org/10.1213/ANE.0000000000002864)
- Seçer, İ. (2015). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi: Analiz ve raporlaştırma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sirin, S. R., Rogers-Sirin, L., Cressen, J., Gupta, T., Ahmed, S. F., & Novoa, A. D. (2015). Discrimination-related stress effects on the development of internalizing symptoms among Latino adolescents. *Child Development*, 86(3), 709–725. <https://doi.org/10.1111/cdev.12343>
- Şeker, B. D., & Sirkeci, I. (2015). Challenges for refugee children at school in eastern Turkey. *Economics and Sociology*, 8 (4), 122-133. [10.14254/2071-789X.2015/8-4/9](https://doi.org/10.14254/2071-789X.2015/8-4/9)
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Terzi, R., Göçen, A. & Altun, B. (2019). Thomas, R. L. (2016). The right to quality education for refugee children through social inclusion. *Journal of Human Rights and Social Work*, 1(4), 193-201. [10.19126/suje.526197](https://doi.org/10.19126/suje.526197)

- Thomas, R. L. (2016). The right to quality education for refugee children through social inclusion. *Journal of Human Rights and Social Work, 1*(4), 193-201. 10.1007/s41134-016-0022-z
- Tip, L. K., Brown, R., Morrice, L., Collyer, M., & Easterbrook, M. J. (2019). Improving refugee well-being with better language skills and more intergroup contact. *Social Psychological and Personality Science, 10*(2), 144-151. <https://doi.org/10.1177/1948550617752062>
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2019). *UNHCR global trends: Forced displacement in 2018*.
- Vaghri, Z., Tessier, Z., & Whalen, C. (2019). Refugee and asylum-seeking children: Interrupted child development and unfulfilled child rights. *Children, 6*(11), 120. <https://doi.org/10.3390/children6110120>.
- Ventevogel, P., & de Jong, J. T. (2020). Depression and anxiety in refugee children. In *Child, Adolescent and Family Refugee Mental Health* (pp. 165-178). Springer, Cham.
- Yağın, E. (2020). *Çakışın öyküler-çatışın beklentiler: Türk ve yabancı öğrencilerin ortak deneyimleri ve gelecek beklentilerinin incelenmesi* (İstanbul Pendik'te yapılan karma çalışma, 2019). (Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Watters, C. (2007). *Refugee children: Towards the next horizon*. Routledge.